

BLANCHARD, OLIVIER: A POSZTKOMMUNISTA ÁTMENET KÖZGAZDASÁGTANA. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2006. Közgazdasági kiskönyvtár sorozat, fűzve, 166 old, 2720 Ft, név- és tárgymutatóval, ISBN 963 19 5496 X

Jogos érdeklődésre tarthat számot a térségünk átalakulásáról szóló minden monografikus átekintés, hisz ez a műfaj ritka. Talán az átalakulás váratlansága, szédítő sebessége és váratlan fordulatai, nem utolsó sorban pedig mind a megfigyelőket, mind a részvevőket meglepetések sorával megrázó, sok tekintetben váratlan végkifejlete miatt szűkös ez a műfaj. Ha valakinek mondandója volt és van, azt egyre inkább a napi- és a hetilapok hasábjain, no meg az elektronikus médiában adja közre. Ez némiképp kényszer és követelmény. Legalábbis az első évtizedben bizonyára így volt, hisz a cselekvés igénye gyakorta megelőzte az elemzés készségét és sebességét. Utóbbiban a tudományosság évszázadok alatt kialakult követelményei, a távolságtartás és a rálátás igénye értelemszerűen a köznapi életnél is veszélyesebbé teszi a kapkodást. Az egykor rossz értelemben sokat idézett orosz közmondás, a „hétszer mérj, egyszer vágj” e műfajban nyilván elkerülhetetlen. Ugyanakkor aligha volt olyan elemző, aki meg tudta és akarta volna állni azt, hogy a történelemben egyszer adódó esélyt, az elméletek kipróbálását és a valóság alakítását meg ne kísérelte volna. A John Williamson/19994/ által a technokrata és a politikus szavak ötvözéséből képzett *technopol* életformává vált. S mind térségünk számos elismert kutatója – Kádár Bélától Leszek Balcerowiczig – mind pedig a főáramú elméletek ismert művelői, a néhai Rüdiger Dornbuschtól a Nobel-díjas Joseph Stiglitzig kedvet kaptak az átalakulás elemzésére és befolyásolására egyaránt.

Ez a műfaj és életforma – a részvevő megfigyelő tapasztalata szerint - sajátos előnyökkel és hátrányokkal járt és jár mind a mai napig. Egyfelől korábban nem végiggondolt, izgalmas kérdések vetődnek föl a gyakorlatban – így volt ez a munkanélküliség mérete, a munkapiaci részvételi arány drámai visszaesése, vagy a koraszülött jóléti állam átalakítása ügyében. Másfelől viszont az elmélet különféle – egymással is feleselő – föltevésai a gyakorlat próbáján estek át, a dezinflációtól az árfolyampolitikán át a kiegyensúlyozottan fenntartható államháztartás kérdésköréig. Ebből adódóan az elemzéseknek mind a tárgya, mind a szemlélete gyorsan változik. A tudomány lényegéhez tartozó avulékonyság, a korábbi tézisek rendszeres megkérdőjelezése és tesztelése tehát a szokásosnál, sőt a társadalomtudományokban bevettnél is gyorsabb cserélődést indokolt, mind a témák, mind a megközelítések,

mind az eredmények tekintetében, az alkalmazásokról immár nem is szólva¹.

Épp emiatt aligha véletlen, hogy a rendszerváltozásról szóló irodalom az összes diszciplínában egyrészt a már korábban említett múltékony műfajokból, másrészt viszont jellemzően folyóirat-cikkekből és konferencia-előadásokból állt össze/utóbbiak gyakorta nagy kiadóknál gyűjteményes kötetben jelentek meg/. Mára már a nemritkán ironikus kétértelműséggel tranzitológiának vagy gazdaságpolitikai fölvilágosításnak elkeresztelt műfaj napja – a konferenciák számossága, a kutatási pénzek mennyisége, vagy épp a vezető könyvkiadók és folyóiratok kínálata alapján – leáldozóban van. Mégis, aligha állíthatjuk, hogy a társadalomtudományok általában és a közgazdaságtan konkrétan már többé-kevésbé kiforrott és véglegesnek tekinthető válaszokat adott volna a közvéleményt a mai napig is élénken foglalkoztató kérdésekre. Ez bizony a privatizálástól kezdve a demokrácia működésén át a független szabályozó és ellenőrző testületek – mint az ÁSZ, a Versenyhivatal vagy a bíróságok – és a demokrácia kölcsönviszonyáig terjedő körre elmondható.

Van tehát elemezni való, és így önmagában üdvözlendő minden olyan vállalkozás, ami e zavaros és jórészt még föltérésra váró kérdéseket monografikus terjedelemben és tudományos igényvel szolgáló írások közreadását célozza. Ugyanakkor nem kis kockázatot vállal magára a kiadó, hiszen az anyag a tudományban általában szokásosnál is avulékonyabb, mind témakörét, mind tényanyagát, mind pedig következtetéseit tekintve. Az sem mindegy, hogy mikor szólal meg egy-egy szerző. Például a nemzetközi pénzügyi szervezeteknek egészen más volt a fejlődés és a szegénység leküzdhetőségének ügyében a véleményük a 70-es és 80-as években, mint manapság /Ricz,2005/. Ez a mélyreható fordulat az átalakulás megítélése és értelmezése tekintetében is fönnáll, mindenek előtt a Világbank egykori vezető közgazdászának, Joseph Stiglitznek a föllépése összefüggésében és az ezt övező hangos viták eredményeképp /bőven kifejti ezt Szokolczai,2006/2.cikk/. Röviden szólva, ami kritikainak, netán forradalminak tűnhetett egy évtizede, a közismertség kategóriájába sorolható manapság, még hozzá Washingtonban is.

---

¹ Ez a természettudományok történetében egészen kézenfekvő, ha csak az agykutatás vagy a magfizika fejlődésére gondolunk. De mondjuk az irodalomtudományban is egy-egy elveszettnek hitt mű meglelése, a zenetudományban korábban nem ismert alkotások újszerű előadása, a történettudományban egy-egy ásatási eredmény alapvető változásokat hozhat/még az ókortudományban is, sőt ott igazán/.

A recenzióink tárgyát képező kötet szerzője Olivier Blanchard, az egyik legnagyobb hatású gazdaságpolitikai tanácsadó és elemző, akinek írásai vezető lapokban jelennek meg, a *Quarterly Journal of Economics*-tól egészen az *Economic Policy*-ig. A szerző elsősorban a makroökonómia, a munkapiacok és az európai gazdaság/integráció elemzéséről ismert. Munkásságában az átalakuló országoknak történt tanácsadás éppúgy határterületnek számított és számít mind a mai napig, mint a korábban idézett Dornbusch, Stiglitz vagy a fejlődés-szakértőként, ezen belül Latin Amerika és Fekete Afrika kutatójaként jegyzett Jeffrey Sachs esetében. Ez viszonylag könnyen belátható. Blanchard esetében a 2003-ban már harmadik kiadást megélt tankönyv 583 oldalas, az előzményeként Stanley Fischerrel jegyzett, ugyancsak több kiadást megért mű 650 oldalas terjedelmű, míg az átmenetről két kötetet társszerkesztőként jegyez csak, és a jelen munka is 166 oldal, sőt a jelen kiadásban használt minioldalak helyett bevett mértékek szerint mérve egy kétrészes folyóirat-cikket tesz ki.

Fölmerülhet a kérdés, mi is tehetné időszerűvé a kötet megjelentetését? Hiszen a benne szereplő statisztikák rendre 1994-ig /sic!!/ futnak, ami bizony jó régen volt. És sok víz lefolyt azóta a Dunán. Így jelenleg vélhetőleg már nem az a közgazdaságtan valóban izgalmas kérdése, hogy miként szívja majdan föl a magánszektor és főleg a szolgáltatási ágazat a szocialista dinoszauruszokból kiszorult, nem a piacgazdaságra kiképzett munkavállalókat, amivel szerzőnk foglalkozik. Sokkal inkább a kérdés, hogy mitől akadt el az átalakulás az EU tagságot követően, ahelyett, hogy mind legtöbben – bizonyára naívnul – vártuk, fölgyorsult volna? Bizony, mindkettő súlyos kérdés, hisz az 1994-2006 közti időszak pusztán statisztikai áttekintése is szép föladat/Németh E., 2006, ECE, 2006/, ami egész kötetet igényel. És nem kevésbé izgalmas – a kutatói zsargonban feladványnak vagy rejtvénynek tekinthető – a második kérdés is. Ezt azonban hiába is várnánk szerzőnktől, aki 1996-ban abszolút korrekt és a főáramú elemzés eszközeit példaszerűen alkalmazó összegző áttekintést készített arról, hogy akkoriban mit tudhattunk a kérdések egy részéről.

Hiszen – mint épp a következő évtized tapasztalata igazolta – akkortájt vélhetőleg inkább a válaszokkal voltunk elégedettek, miközben még nem ismertük az összes kérdéseket. Például azt, hogy miként biztosítható széles kontinentális Európában a gazdaságpolitika fenntarthatósága, beleértve az államháztartást és a gazdasági alkotmányosságot, hogy miként előzhető meg a populista fordulatok, hogy miként szervezhető meg a jóléti államot tartósan és a jövőben is, előregedő társadalomban is finanszírozhatóvá tevő változások sora és az azt támogató reform-koalíció

a tagolt és ezért élesen eltérő érdek- és értékrendek szerint strukturált magyar társadalomban.² És miközben nem kívánunk saját bajainkra receptet egy a térség egészét elemző kívülállótól, azt azért nehéz lenne elvitatni, hogy a „posztkommunista átmenet”- már ha e sajtónyelvi fordulatnak lenne ma még tudományos tartalma - ma egészen más közgazdasági kérdéseket vet föl az elemzők számára, mint egy jó évtizeddel ezelőtt, amikor a jelen munka elkészült. Vélhetőleg sokan osztják azt a 90-es évek közepéről származó fölismerést, hogy az átmenet- a sajátosan az egypártrendszer és a szovjet borodalmi örökség leküzdését jelentő, egyedi történelmi szakasz – legkésőbb az ezredfordulóra véget ért. Az uniós tagsággal bizonyára más jellegű, a kontinentális jóléti modell reformjával összefüggő, illetve a növekedés új tényezőinek mozgásba hozásával összefüggő kérdések kerülnek a gazdasági elemzés és irányítás fókuszába/Csaba, 2006/.

Blanchard professzor rövid összefoglalója négy fő részből áll, amiben a szerző korrekt módon összegzi a rendszerváltozás első szakaszát jellemző stabilizálás, liberalizálás, privatizálás és vállalati alkalmazkodás kérdéskörét. A nemzetközi irodalomban immár közkeletűen SLIP-nek rövidített föladatokból az I- az intézményépítés - bizony látványosan hiányzik, főáramú szerzőnél talán nem egész véletlenül. Az első fejezetben bemutatja a kelet-közép-európai országok termelés- és foglalkoztatás-csökkenését és talpraállását. Azt vizsgálja, miért volt elkerülhetetlen a transzformációs visszaesés, vagy ahogy ő fogalmaz, a makromutatók U alakú alakulása. A második részben modellszerűen bemutatja, hogy milyen mechanizmusokon keresztül ment végbe az átalakulás, mindenekelőtt mikroökónómiai szinten, vagyis a vállalatok átalakítása és a tőke ágazatok közti újraelosztása, aminek egyik útja a dezorganizáció volt. Itt arra a következtetésre jut /69.o/, hogy a föllendülés kezdetben a termelékenység növekedésével függött össze, a foglalkoztatás pedig/ekkor még/ nem követte.

A harmadik részben a szerző megvizsgálja, miként alkalmazkodtak a vállalatok a kezdeti megrázkódtatásokhoz, a vállalati átalakulás és a magánosítás kapcsolatára, végül a munkapiac sajátosságait vizsgálja. A szerző az elsők közt mutatott rá arra /72.o/, hogy a nyugat-európaiakat is meghaladó munkanélküliségi ráta az átalakuló országokat érő tartós kihívások legkomolyabbika közé sorol, mert e munkanélküliség túlnyomóan szerkezeti jellegű /azaz laza költségvetési politikával nem orvosolható/. Külön is rámutatott /108-109.o/ a tartós munkanélküliségből kilépni nem tudók tartósan nagy arányára.

² Utóbbiról ld Tóth /2005/ és Tóth-Szívós, szerk /2006/.

A negyedik fejezetben egységes modellé illeszti össze szerzőnk a korábbiakban elmondottakat. Itt bemutatásra kerül, hogy a magánszektor csak időbeli késleltetéssel és bizonyos föltételek mellett képes fölszívni a tömeges munkanélküliséget, ekkor viszont ez – az új magáncégek köre – jelenti a nemzetgazdaság egészében a növekedés forrását. Ugyanakkor úgy látja, hogy az átmenet befejeztével a vállalatátalakításból és a tőke ágzatok közti áramlásából adódó sajátos munkanélküliség szintje erőteljesen lecsökkenhet³. A könyvet záró, különösen világosan megfogalmazott zárókövetkeztetések közül kiemelést érdemel az a – még ma is kisebbségi – meglátás /146.o/, hogy a bennfentesek bizonyos fokú kedvezményezése és a tulajdoni reform központi irányítása a célravezető, míg a hayeki spontán rend gondolatával visszaélő, és a tömeges vagyonosztogatástól gazdasági előnyöket váró megközelítés nem/volt/ az. Hasonlóképpen időtálló az a megállapítás, hogy a magánszektor növekedését nem célszerű már kezdettől adópolitikai eszközökkel akadályozni, mert akkor a nemzetgazdaság egészében mért növekedés csak igen lassú lehet. Végül kiemeli elemzésének önként vállalt korlátait, azaz a komparatív és az előretekintő-előrejelző elemek korlátozottságát. Blanchard ugyanakkor joggal óvott a munkanélküliség kultúrájának elterjedésétől /147.o/, ami a társadalmi és a gazdasági veszteségek halmozódására vezethetett és vezetett is, hiszen az OECD átlagot jóval meghaladó munkanélküliség a következő évtizedben számos ország társadalmát valóban sújtotta.

Sajátos kettősség jellemzheti tehát az összképet. Egyfelől elismeréssel kell szólnunk arról, hogy a szerző a maga korában ismerteket és a standard elméletet színvonalasan és időtállóan alkalmazta. A munkanélküliség és a növekedés, sőt a magánosítás kérdésében tett észrevételei irigylésre méltóan időtállóak, a tárgyalásmód tömör, tantermi használatra alkalmas. Utóbbtól azonban gyakorló oktatóként erőteljesen óvnék, hiszen a témakörnek sem a tárgya, sem térségünkben relevánsnak mondható ismeretanyaga nem igazán arról szól, amiről ez a kötet. Míg utóbbi elmélettörténeti értelemben fontos, sőt megkerülhetetlen eleme az átalakulás és a gazdasági növekedés kapcsolatát elemzők útján, a ma hallgatóságának nemcsak a korszerű tényanyagot, hanem a ma elemzési kérdéseit is kellő időben ismernie célszerű. Kornai János hazájában nem állítható, hogy az átalakulás kérdéseiről ne lennének kellő számban idegen és magyar nyelven is elérhető elemzések. Sőt még az sem állítható,

³ Ez részben így történt – Magyarországon és újabban Oroszországban – részben viszont nem, pl Szlovákiában, Lengyelországban és a délszláv utódállamokban, Szlovéniát is beleértve. Ez ugyanis a bennfentesek uralmának megőrzésétől vagy megtörésétől függ. Utóbbi viszont országspecifikus. Jó példa ez arra, mennyire korlátozott érvényű megállapításokat lehet tenni, úgy általában véve, „a posztkommunista átmenet egyes kérdéseiről”.

hogy 1993 óta folyamatosan ne szerepelne – az oktatógárda erőviszonyai által meghatározott körben és mértékben – a graduális szintű képzésben a nemzetközi szintet megütő, a nemzetközi vitákat a tantervi keretben megjelenítő magyar nyelvű irodalom/nevezetesen a hatodik kiadást megélt Bara Zoltán és Szabó Katalin jegyezte tankönyv/. Ezt ismereteim szerint a piacvezető Corvinus Egyetem mellett a pécsi és a debreceni egyetemen és némely főiskolán is használják, vagyis ilyen értelmű piaci rés nincsen. Másfelől viszont abban a világban, ahol jószerivel már csak a szerző által szponzorált és a foglyul ejtett közönséget megcélzó írások jelennek meg, üdvözölni kell a Nemzeti Tankönyvkiadó vállalkozókedvét. Lehet, hogy kevésbé neves, de élő magyar szerző eredeti elemzését közreadva a nemes cél – a világszínvonalú, oktatható ismeretek elérhetővé tétele – még közelebb kerülhetett volna.

Budapest, 2007.06.16.

Csaba László /D.Sc/ egyetemi tanár
Az MTA Közgazd.tud.Bizottságának elnöke

H I V A T K O Z Á S O K

- 1/ BARA Zoltán – SZABÓ Katalin /2006/: *Gazdasági intézmények, országok, rendszerek*. Budapest:Aula Kiadó- 6.kiadás.
- 2/ BLANCHARD,O. /2003/: *Macroeconomics*.-3.kiadás. Upper Saddle River,New Jersey,Prentice Hall, Pearson.
- 3/ BLANCHARD,O. – FISCHER,S. /1993/: *Lectures on Macroeconomics*. Cambridge/Mass – London: The MIT Press. -2.kiadás
- 4/ CSABA László /2006/: Gazdasági növekedés, foglalkoztatás és egyensúly az Európai Unióban. *Magyar Tudomány*, 153.évf.9.szám.
- 5/ Economic Commission for Europe /2006/: *Economic Survey of Europe*, no3. Genf-New York: az ENSZ Titkárság kiadása.
- 6/ NÉMETH Erzsébet, szerk /2006/: *Mérlegen –Kelet-Közép-Európa 15 éve*. Budapest: a Központi Statisztikai Hivatal kiadása,december.
- 7/ RICZ Judit /2005/: Paradigmaváltás a fejlődés-gazdaságtanban.*Competitio /Debrecen/*, 4.évf. 2.szám, 109-124.old.

8/ SZAKOLCZAI György /2006/: A gazdasági fejlődés elméletének megújulása: a mindmáig megoldatlan ellentét. *Valóság*, 49.évf.7.szám, 1-31.old.

9/TÓTH István György /2005/: *Jövedelemeloszlás. A gazdasági rendszerváltástól az EU csatlakozásig*. Budapest: az Andorka Rudolf Szociológiai Társaság és a TÁRKI közös kiadása.

10/ TÓTH István György – SZÍVÓS Péter, szerk /2006/: *Fehéren-feketén*. Budapest- a TÁRKI kiadása, március.

11/ WILLIAMSON,J. /1994/: In search of a manual for technopols. In: WILLIAMSON,J. Szerk: *The Political Economy of Economic Policy Reform*. Washington,D.C. Institute for International Economics, 9-47.old.